

ETIKA – FILOZOFIJA MORALA

nastavno pismo
(četvrti razred TCP, TLŠ)



Profesorica: Ivana Zelenika

1. MORAL I ETIKA

MORAL: NEVIDLJIV, A SVEPRISUTAN

Moral → skup vrijednosti i normi ili pravila kojima se prosuđuje i regulira ljudsko ponašanje.



Moral → odnosi se na naša djelovanja, postupke, odnose i ponašanja prema kojima odlučujemo kako ćemo postupiti u odnosu na druge ljude → pitanje **dobra i zla**.

- nitko se ne rađa kao dobar ili zao, nego je moral društveno i povijesno uvjetovan, usvaja se odgojem i življenjem u određenoj sredini

Etika → filozofsko promišljanje morala, filozofija morala.

- etika je znanost o moralu koja nastoji objasniti što je moral, kako nastaje i kako se razvija, ali nastoji i utvrditi norme moralno ispravnog djelovanja, bez izravnog pozivanja na političke, religijske i druge autoritete

Većina ljudi ima moralne stavove o tome što je dobro a što je zlo, dok malo ljudi ima etičke stavove (filozofski opravdane).

- razlika etike i morala → etika je znanost, a moral je predmet proučavanja te znanosti (kao što je medicina znanost koja se bavi ljudskim zdravljem)

Sve dok postupamo u skladu s nekim moralnim normama, ne pitajući se o njihovom smislu ili opravdanosti, naše je stajalište **moralno**. Onog trenutka kada počinjemo propitivati te norme ili im pokušavamo pronaći neko valjano opravdanje, naše stajalište postaje **etičko**.

- ali, ne pripadaju svi ljudski postupci području moralnosti → ako recimo bacite svoju budilicu kroz prozor jer vas njeno pištanje ljuti, taj vaš postupak uopće ne pripada području moralnosti → on je **AMORALAN** odnosno **MORALNO IRELEVANTAN**



- no, kada bi kroz prozor bacili nečiju tuđu budilicu ili kada bi svojom budilicom pokušali pogoditi susjeda koji vas je probudio koseći travu motornom kosilicom, tada bi vaš postupak bio **MORALNO RELEVANTAN** i o njemu bi se moglo suditi kao o **MORALNO ISPRAVNOM (MORALNO DOBROM)** ili **MORALNO NEISPRAVNOM (MORALNO LOŠEM)**

→ u čemu je razlika?

- u druga dva postupka ste nanijeli štetu drugim ljudima (vlasniku budilice ili susjedu)

Naši postupci pripadaju području moralnosti jedino ako se odnose na druge ljude → moramo biti moralno obzirni samo prema drugim ljudima.

→ je li to tako?

- neki filozofi tvrde da je taj krug moralnih objekata (bića spram kojih moramo biti moralno obzirni) puno širi, te da osim ljudi uključuje i životinje ili čak sva živa bića

PROBLEM MORALNE DEMARKACIJE – rasprava o tome spram kojih bića moramo biti moralno obzirni.

MORALNA RELEVANTNOST

- nisu niti svi naši postupci prema drugim ljudima moralno relevantni → npr. pozvoni vam poštar, otvorite vrata, uzmete pošiljku, potpišete → vaš postupak se odnosi na poštara, ali je **moralno irelevantan**



- neki postupci nisu moralno relevantni čak i ako njima nanese zlo ili neku vrstu štete drugim ljudima → npr. vozite se na biciklu i zapuše jak vjetar, sruši vas s bicikla i padnete na slučajnog prolaznika → ukoliko to niste napravili namjerno teško da će vam itko zamjeriti

DA BI POSTUPAK NEKE OSOBE BIO MORALNO RELEVANTAN ON MORA BITI POSLJEDICA NJENE **VOLJE** – SVJESNOG HTIJEJENJA

- moralna pravila su u velikoj mjeri prepuštena našoj **savjesti**, ali postoji i cijeli niz postupaka i ponašanja koji nisu prepušteni osobnoj odluci pojedinca, nego su regulirani **zakonom** → tada ne odlučujemo mi sami što je ispravno, a što nije, nego za nas to određuje zakon (iako smo mi ti koji odlučujemo hoćemo li poštovati zakon ili ne)



da bi neki postupak bio moralno relevantan mora zadovoljiti sljedeće kriterije:

- mora se odnositi na bića koja imaju status moralnih objekata
- mora biti učinjen svjesno i s namjerom, htijenjem
- mora biti učinjen sa znanjem o tome što se čini
- mora imati neku moralnu kvalitetu (mora biti prema nekome dobar ili loš)

O PODRIJETLU MORALA

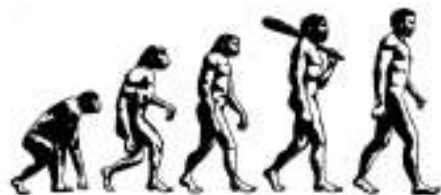
- ljudske kulture, društva i zajednice su vrlo različiti sa drugačijim običajima i normama ponašanja → ali koliko god te norme bile različite one svugdje postoje
- moral je neizostavni dio svake ljudske zajednice

→ odakle dolazi moral?

- jedan od odgovora na to pitanje nam dolazi iz brojnih mitova i religija:
 - babilonski ep Enuma Eliš (oko 16. stoljeća pr.n.e.) navodi kako je moralna pravila ljudima dao vrhovni bog Marduk
 - Jahve je Mojsiju na Sinaju objavio svojih 10 zapovijedi
 - Zeus je ljudima dao *stid* i *pravdu*, odnosno *moralni osjećaj*

Povijest i evolucija nam sugeriraju da nije nikad postojala ljudska zajednica bez moralnog kodeksa.

- **TEORIJA EVOLUCIJE** (Charles Darwin 1809. – 1882.) vidi podrijetlo morala u čovjekovoj *društvenosti* → ljudi su moralna bića otkako su društvena bića



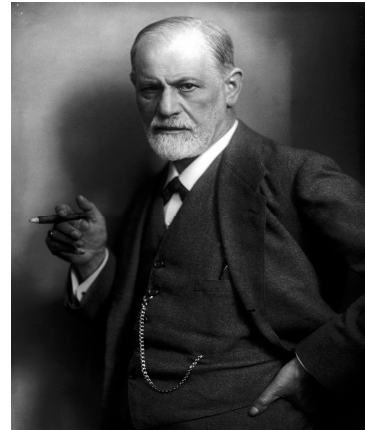
→ ipak, ono što je dovelo do toga da se ljudi u moralnom pogledu razlikuju od ostalih društvenih životinja su njihove intelektualne sposobnosti (za njihov razvoj je najvažniji razvoj govora) → prema Darwinu, sve kada bi umne sposobnosti životinja i bile tako

razvijene kao čovjekove, to još uvijek ne znači da bi one stekle isti moralni osjećaj koji imaju ljudi, tj. savjest

Neki suvremeni pobornici teorije evolucije, poput američkog filozofa **Daniela Dennetta** (r. 1942.) vide osnovnu razliku između čovjeka i najviših životinja upravo u **kulturi** → to što jesmo i kakvi smo (u usporedbi sa životinjama) možemo zahvaliti kulturi.

SIGMUND FREUD (1865. -1939.)

austrijski psiholog i “otac psihoanalize”
nastanak moralnosti vidio je u potrebi
“terapeuskog” razrješenja sukoba
između dviju čovjekovih međusobno
suprotstavljenih težnji → **EGOISTIČKE**
– koja teži ostvarenju osobne sreće i
ALTRUISTIČKE – koja teži integraciji u
ljudsku zajednicu



- važnost morala je u tome što on pokušava eliminirati ključnu prepreku za život u zajednici → čovjekovu prirodnu sklonost da se prema drugim ljudima ponaša agresivno
- moralne norme i zahtjevi koje kultura, odnosno društvo, postavljaju pred pojedince, imaju stoga za cilj ograničiti egoistično, agresivno ponašanje pojedinaca i time omogućiti zajednicu

Ako je moral proizvod kulture, a ne nešto s čim se rađamo postavlja se pitanje na koji način pojedinci usvajaju određene moralne norme i razmišljanja.

LAWRENCE KOHLBERG, američki psiholog, smatra da se načini moralnog prosuđivanja oblikuju tijekom procesa moralnog razvoja.

6 faza moralnog razvoja:

1. djeca procjenjuju što je moralno ispravno s obzirom na kažnjavanje i nagrađivanje
2. dijete počinje biti usmjereno na drugoga – brine prvo za sebe, a za drugoga samo ako u njemu vidi korist za sebe

3. usmjerava se na skupinu – moralno je ispravno biti “dobra osoba” – prilagoditi se pravilima skupine
4. usmjerava se na zakon i red u društvu kojem pripada – moralno je ispravno održati društveni poredak, ne uzima se u obzir procjena ispravnosti zakona
5. moralno je ispravno ono što vrijedi u cijelom društvu, postoje određene situacije kada je u redu kršiti zakone (krađa kad su djeca gladna)
6. osoba je usmjerena na univerzalna (opća) etička načela, osobito načelo pravednosti. Mjerilo dobra i zla postaje vlastita savjest.

→ najveći broj odraslih osoba prosuđuje na način koji je karakterističan za 3. ili 4. stupanj, dok je jako malom broju ljudi svojstven najrazvijeniji tip prosuđivanja

ETIKA KAO FILOZOFIJA MORALA

Etika nam može reći mnogo toga o moralu, ali nas neće sama po sebi učiniti moralnim osobama.

- **METAETIKA** – grana etike koja pokušava odgovoriti na pitanja:
 - što znače pojmovi *dobro* i *zlo*?
 - jesu li moralne norme subjektivne ili objektivne?
 - jesu li naši postupci motivirani našim razumom ili pak osjećajima?
- **NORMATIVNA ETIKA** – grana etike koja pokušava formulirati načela ili norme prema kojima bi ljudi trebali postupati.
- **PRIMIJENJENA ETIKA** – grana etika koja se bavi konkretnim moralnim problemima (npr. pobačaj, smrtna kazna, kloniranje...) pokušavajući ponuditi filozofski obrazloženo rješenje moralnih dilema.
- **PROFESIONALNE ETIKE** – grana etike koja se bavi posebnim moralnim obavezama koje su specifične za pojedine profesije (liječnici imaju posebne obaveze prema svojim pacijentima – liječnička etika, odvjetnici prema svojim klijentima – odvjetnička etika...).





PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Što je moral, a što etika?
2. Objasni razliku između pojmova moralno irelevantno (amoralno), moralno relevantno, moralno ispravno i moralno neispravno. Navedi po jedan primjer za svaki od tih pojmova.
3. Što su to moralni objekti?

Koje vrste bića bismo, po tvom sudu, trebali tretirati kao moralne objekte?

Na koji način bismo se prema tim bićima trebali odnositi?
4. Koje kriterije mora zadovoljiti neki postupak da bi bio moralno relevantan?
5. U čemu je razlika između morala i zakona?
6. Navedi primjere kako mitovi i religija objašnjavaju nastanak morala!
7. Kako Darwin vidi porijeklo morala?
8. Koje se dvije težnje, prema Freudu, sukobljavaju u čovjeku?
9. Navedi i objasni Kohlbergove faze moralnog razvoja!
10. Što je to metaetika?
11. Što je to normativna etika?
12. Što je to primijenjena etika?
13. Što su to profesionalne etike?

2. LJUDSKO ISKUSTVO I ETIČKA PERSPEKTIVA

AMORALIZAM – stav da pri našim postupcima uopće ne trebamo uzimati u obzir moralne kriterije – kada donosimo odluku kako postupiti ne trebamo razmišljati hoće li naši postupci biti moralno ispravni jer je to posve irelevantno (“pa što onda ako ne postupamo moralno”).

→ Možemo li uopće znati što je moralno ispravno?

ETIČKI SKEPTICIZAM – tvrdi da ne postoji nikakvo moralno znanje.

Primjer:

Ako usporedimo sudove U vreći ima 20 kg krumpira i Laganje je moralno neispravno → istinitost prvog suda možemo provjeriti, a istinitost drugog ne možemo.

Skeptici smatraju da je osnovni problem u tome što u moralnim sudovima ne iznosimo činjenice nego vlastite emocije, no čak i etički skeptik s vremena na vrijeme mora odlučiti kako će postupiti prema nekoj drugoj osobi → a odluke možemo donijeti samo na osnovi nekih moralnih uvjerenja o tome što je ispravno (što je za nas ispravno).

→ Što znači kad kažemo da su neka moralna načela za nas istinita?

- **ETIČKI RELATIVIZAM** – učenje prema kojemu moralne norme nemaju neku univerzalnu vrijednost ili važenje, već je njihovo važenje relativno, ovisno o kontekstu, društvu, kulturi, religiji ili osobnom svjetonazoru
- **ETIČKI UNIVERZALIZAM** – suprotnost etičkom relativizmu, prema njemu postoje univerzalne moralne norme, načela i vrijednosti, koje vrijede za sve ljude, neovisno o njihovim individualnim razlikama u spolu i rodu, njihovoj etničkoj pripadnosti ili kulturnoj zajednici
- **KULTURNI RELATIVIZAM** – učenje kako postoje isključivo moralne norme koje važe unutar pojedine kulture
- **TOLERANCIJA** – snošljivost prema drugačijima od nas (i mi smo njima drugačiji). Tolerancija je vrijednost bez koje je teško živjeti u miru. Bit tolerancije nije pokušati promijeniti drugoga već prihvatiti ga



NORMATIVNI RELATIVIZAM – tvrdi da je nemoguće pokazati kako su moralne norme jedne kulture bolje ili prihvatljivije od moralnih normi druge kulture kakve god da one bile.

→ problem: u tom slučaju je dovoljno da neka norma postoji i da samim time bude i moralno opravdana (npr. genocid, rasizam, ropstvo, nacizam...)

PSIHOLOŠKI EGOIZAM – teorija prema kojoj su svi ljudski postupci usmjereni prema ostvarenju vlastitih životnih interesa.

→ prema psihološkom egoizmu sebičnošću su motivirani čak i oni postupci koji nam tako ne izgledaju → ako otac spasi svoje dijete od utapanja, onda je on to učinio zato što ne želi izgubiti nešto što voli, a čak i da spasi nepoznatu osobu učinio bi to zato da “naraste” u svojim i u tuđim očima



ETIČKI EGOIZAM – tvrdi da imamo samo jednu moralnu obavezu, a to je da postupamo tako da u najvećoj mogućoj mjeri ostvarimo ono što je naš interes.

→ *uvijek* moramo djelovati na vlastitu korist i *nikada* ne smijemo uzimati u obzir dobrobit drugih ljudi

→ za etičkog egoista drugi ljudi su samo prepreka u postizanju vlastitih ciljeva (pa ih treba zaobići ili pregaziti) ili sredstvo za postizanje tih ciljeva (pa ih treba iskoristiti)





PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Što je to amoralizam?
2. Što je to etički skepticizam?

Što misliš, bismo li se trebali pridržavati moralnih načela, iako ne možemo dokazati da su ona istinita?
3. Što je etički relativizam, a što etički univerzalizam?
4. Što je kulturni relativizam?
5. Što je normativni relativizam?
6. Što je psihološki egoizam?
7. Što je etički egoizam?

3. PREDMET, STRUKTURA I PODRUČJA ETIČKOG PROSUĐIVANJA

ODAKLE DOLAZE MORALNE VRIJEDNOSTI I MORALNI ZAHTJEVI?

→o odgovoru na to pitanje ovisi mogućnost utemeljenja etike koja nije tek neobavezno nadmudrivanje, već raspravljanje koje je u stanju na uvjerljiv način pokazati kako su neke stvari, što god da netko mislio o njima, ipak – zlo. Mogućnost moralnog postupanja, postojanja objektivnih moralnih vrijednosti, a onda i suglasnosti oko toga koji je postupak moralno ispravan, a koji nije, za mnoge filozofe leži u činjenici da svi ljudi imaju jednu zajedničku osobinu - RACIONALNOST . Kad nas netko pokušava uvjeriti u moralnu ispravnost nečega ne poziva se na ukus nego na **razloge**.

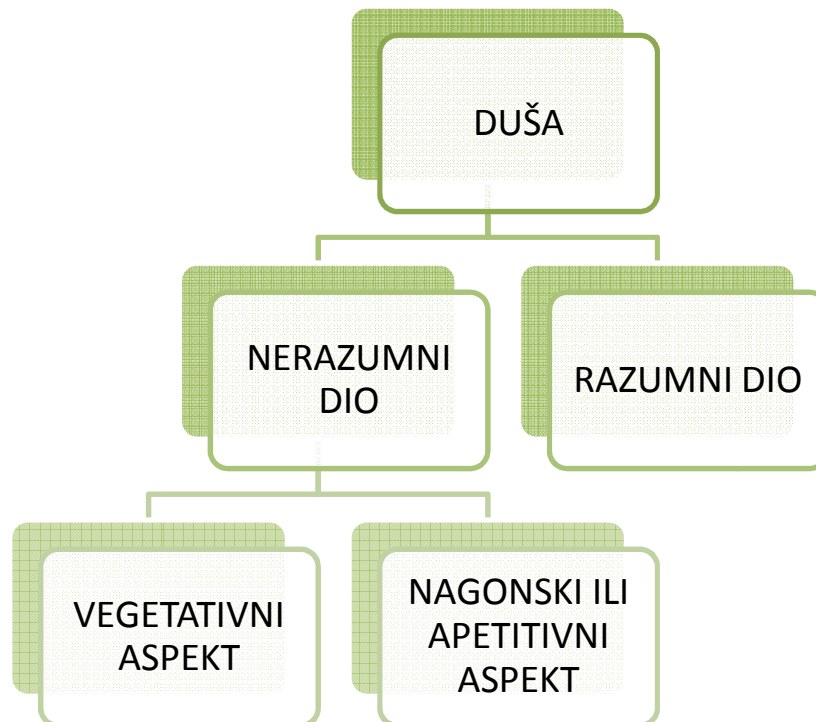
TEORIJA BOŽJIH ZAPOVIJEDI

- utemeljuje moral u religiji
- sve religije sadrže moralne kodekse koji uključuju cijeli niz moralnih pojmova i normi
- iz toga su zaključili da je izvor moralnih vrijednosti u bogu a ne u ljudima
- moralno dobro je identično božjoj volji koja se očituje kroz njegove zapovijedi, a moralno ispravno ponašanje je ono koje je u skladu s zapovijedima
- ta teorija funkcionira samo pod pretpostavkom da postoji bog čije su znanje i dobrota savršeni
- ljudima koji ne vjeruju u savršenog boga ona je neprihvatljiva



1. Ja sam Gospodin Bog tvoj; nemaj drugih bogova uz mene.
2. Ne izusti imena Gospodina Boga svoga uzalud.
3. Spomeni se da svetkuješ dan Gospodnji.
4. Poštuj oca i majku, da dugo živiš i dobro ti bude na zemlji.
5. Ne ubij.
6. Ne sagriješi bludno.
7. Ne ukradi.
8. Ne reci lažna svjedočanstva.
9. Ne poželi tuđeg ženidbenog druga.
10. Ne poželi nikakve tuđe stvari.

ARISTOTEL I SVRHA LJUDSKOG ŽIVOTA



Vegetativni aspekt – rast, hranjenje, svojstven je svim živim bićima.

Apetitivni aspekt – iz njega potječu naše želje i žudnje, na njega možemo utjecati, dobar je onoliko koliko je pod kontrolom razuma.

KREPOSAN čovjek – onaj koji uspijeva razumom ukrotiti svoje nagone.

→ čovjekova svrha, smisao njegova života je **ŽIVJETI RAZUMNO**

EUDAJMONIA (blaženstvo) – čovjekov život u skladu s njegovom svrhom.

Eudaimon, blažen, istinski sretan – je onaj koji živi prema razumu, a u području ljudske moralnosti to znači živjeti kreposno, odnosno moralno ispravno

TEORIJA MORALNOG OSJEĆAJA: HUME I ROUSSEAU

David Hume – predodžba po kojoj se moralno ispravno i razumno podudaraju je pogrešna (iluzorna). Razlikovanje dobra i zla proizlazi iz nečega što on naziva **MORALNIM OSJEĆAJEM**, ne prosuđujemo što je dobro a što zlo, nego to osjećamo.

Moralni osjećaj nije subjektivan nego jednak i prisutan u svim ljudima i predstavlja temelj morala.

Jean-Jacques Rousseau – čovjek je biće koje je po prirodi dobro – “prirodni čovjek”, “plemeniti divljak” → njegovo ponašanje je motivirano prirodnim osjećajem sućuti, odnosno suosjećanja. Prirodni čovjek neće drugom čovjeku nanijeti zlo, već će s njim suosjećati. Civilizacija je potisnula tu prirodnost i pretvorila čovjeka u posve racionalno, egoistično i beščutno biće.

KANTOVA TEORIJA PRAKTIČKOG UMA

Immanuel Kant, njemački filozof, oblikovao najutjecajniju etičku teoriju zapadnjačke filozofije.

- čovjekovo djelovanje je motivirano njegovom **SLOBODNOM VOLJOM**



- životinje djeluju nagonski – gladan lav pokušava zgrabiti prvu jestivu stvar
- čovjek može djelovati i prema svojoj volji
- volju Kant određuje kao **UMNO HTJENJE**

Kant razlikuje djelovanje iz:

1. **NAGNUĆA** (kada smo moralno obzirni prema nekome prema kome osjećamo sklonost)

i djelovanje iz

2. **DUŽNOSTI** (naša savjest nam nalaže moralnu obzirnost)

→ postupak učinjen iz nagnuća Kant naziva LEGALNIM

→ **da bi postupak bio MORALAN treba biti učinjen iz dužnosti**

SAVJEST – naša umna moralna svijest. Naša savjest nam nalaže kako da djelujemo → naloge savjesti Kant naziva **imperativima**. Imperativi ne dolaze izvana, nego iz našeg vlastitog uma, iz naše savjesti.

UGOVORNA TEORIJA I ETIKA DISKURSA

Moralne norme crpe svoju snagu iz činjenice da su donesene dogovorom, odnosno da je riječ o normama oko kojih su se svi suglasili. S obzirom da različiti pojedinci imaju različite interese ključno je omogućiti da sudionici u odlučivanju budu nepristrani, da ne zagovaraju ono što pogoduje njima osobno nego ono što je najbolje za sve.

→ zašto pojedinci pristaju na to da budu nepristrani i svoje interese potisnu u drugi plan? → ukoliko su racionalne osobe koje brinu o svom interesu znaju da su pravila potrebna da se uspostavi zajednica, a u zajednici je moguća suradnja koja je korisna svim pojedincima

Jürgen Habermas – ETIKA DISKURSA

Do zajedničkih moralnih normi je moguće doći komunikacijom → postiže se suglasnost jer su svi sudionici spremni prihvatiti najbolje argumente.



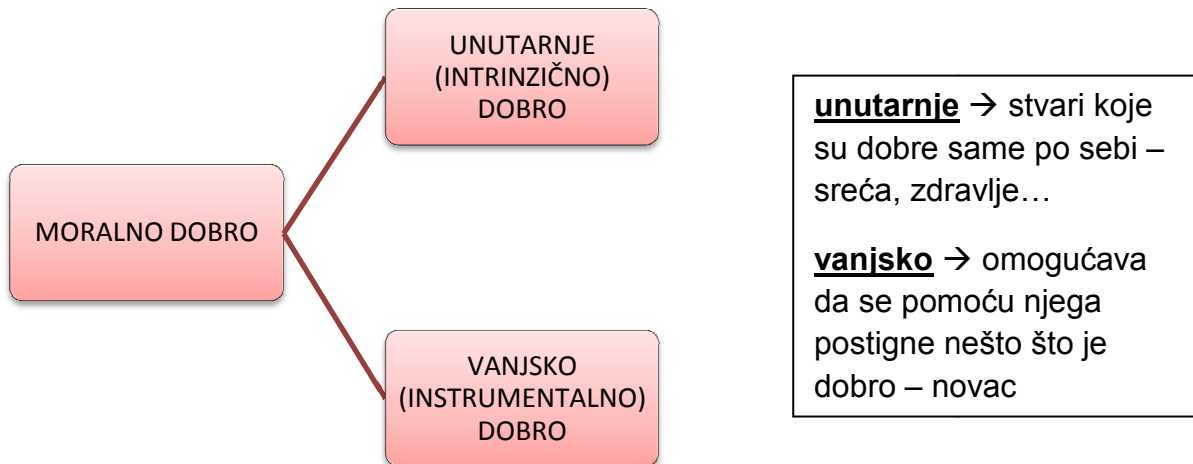
PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Što je teorija božjih zapovijedi? Kome je ona neprihvatljiva i zašto?
2. Kako Aristotel dijeli dušu?
3. Što je, po Aristotelu, svrha ljudskog života?
4. Objasni Aristotelov pojam EUDAJMONIA!
5. Objasni teoriju moralnog osjećaja i navedi glavnog predstavnika! Što ona tvrdi, odakle proizlazi naša sposobnost razlikovanja dobra i zla?
6. Čime je, prema Rousseau, motivirano čovjekovo ponašanje?
8. Čime je, prema Kantu, motivirano čovjekovo ponašanje?
9. Koje 2 vrste djelovanja razlikuje Kant? Je li moralan postupak učinjen iz nagnuća ili onaj učinjen iz dužnosti?
10. Kako Kant naziva naloge savjesti?
12. Kako se, prema ugovornoj teoriji i prema etici diskursa donose moralna pravila? Zašto pojedinci pristaju na to da budu nepristrani i svoje interese potisnu u drugi plan?

4. ETIČKO OPRAVDANJE MORALNOG DJELOVANJA

MORALNO DOBRO I MORALNO ISPRAVNO

Postupak može biti ispravan ili neispravan (npr. laganje je moralno neispravno).
Stanje može biti dobro ili loše (npr. sreća je dobra).



→ postupak je onoliko dobar koliko doprinosi **dobrobiti** ili **sreći** onih na koje se naši postupci odnose

→ ispravan je onaj postupak kojim se prema svima odnosi **jednako**

JEDNAKOST I PRAVEDNOST

Ideja da prema svim osobama treba postupati jednako polazi od pretpostavke da su sve osobe jednako vrijedne.

ARISTOTEL spominje dvije vrste pravednosti:

a) DISTRIBUTIVNA PRAVEDNOST – odnosi se na raspodjelu (distribuciju) različitih dobara

→ pravedna će se osoba pri podjeli dobara voditi načelom jednakosti: ako su oni kojima se dobra dijele jednaki, tada će svatko od njih dobiti jednaki dio, ali ako nisu, tada se dijeli po zaslugama

b) KOREKTIVNA PRAVEDNOST – primjenjuje se u sporovima koji se rješavaju na sudu, poput prijevare ili krađe

→ jedna osoba se okoristila, dok je drugoj nanesena šteta – sudac će kažnjavajući zločinca ponovo uspostaviti jednakost



rimska boginja pravde Justicija

- povez preko očiju onemogućuje joj da vidi kome dijeli pravdu
- pred pravdom su svi jednaki
- pravda je slijepa
- pravednost je iznad svega pa i iznad ljudske sreće ili nesreće

SLOBODA, PATERNALIZAM I POŠTIVANJE DRUGE OSOBE

PATERNALIZAM – način razmišljanja i postupanja za koji je karakteristično miješanje u život drugih osoba. Paternalisti su uvjereni da oni znaju bolje što je za nekoga dobro, pa smatraju da s pravom nameću drugoj osobi svoje stavove, čak i kada je to protiv njezine volje

“Put do pakla je popločan dobrim namjerama”



Velik broj suvremenih rasprava o moralnim problemima ustvari su rasprave o granicama ljudske slobode

- o pobačaju – može li žena slobodno raspolagati svojim tijelom?
- o prigovoru savjesti – može li građanin biti slobodan od obaveze prema domovini?
- o legalizaciji lakih droga – ima li pojedinac pravo slobodno odlučivati o tome hoće li ili neće pušiti marihuanu?
- o pravima životinja – smije li čovjek slobodno koristiti životinje za svoje svrhe?

Sloboda nije samo etička nego i politička vrijednost

→ razlikujemo:

1. slobodu od ili negativnu slobodu

i

2. slobodu za ili pozitivnu slobodu

NEGATIVNA SLOBODA (SLOBODA OD) – negacija različitih ograničenja: fizičkih, pripadnosti različitim ideologijama, utjecaja iracionalnih autoriteta, zabrana, cenzure... to su stvari koje smijemo činiti, a da time nismo prekršili neku zabranu (možemo jesti što želimo, imati frizuru kakvu želimo...)

POZITIVNA SLOBODA (SLOBODA ZA) - sloboda za djelovanje koje je u skladu s mojom voljom koja se ostvaruje u prostoru ispražnjenom od zabrana i dužnosti. Koristimo je kad se slobodno odlučujemo za nešto bez ograničenja i prisile. Ona je na višem stupnju od slobode OD, čak možemo reći da je sloboda OD preduvjet za slobodu ZA. (npr. kad postanemo punoljetni smo slobodni OD zabrane da izađemo na izbore, što ne znači da ćemo to i učiniti. Tek kad to učinimo smo iskoristili slobodu ZA.)

→ Neograničena sloboda (*samovolja*) je u suprotnosti sa moralom.



- sloboda je povezana s odgovornošću → neke si stvari nećemo dopustiti zato što bi mogli drugima nanijeti zlo
- činjenica da postupamo u skladu s našom voljom nas čini odgovornima za posljedice naših postupaka → neće nas spriječiti vanjska zabrana nego naša vlastita **SAVJEST**

SAVJEST – je svijest o moralnoj ispravnosti ili neispravnosti nečega što smo učinili ili nečega što planiramo učiniti ili nečega što smo propustili učiniti. Naš unutarnji sud

koji nam na osnovu naših moralnih uvjerenja govori jesu li naši postupci ispravni. Ukoliko ne postupamo u skladu sa našom savješću osjećati ćemo „grižnju savjesti“.



MORALNA PRAVA I MORALNE DUŽNOSTI

Kada kažemo da neka osoba ima neko pravo tada to pravo predstavlja opravdani zahtjev svima drugima da postupaju prema toj osobi na način koji joj neće naštetiti.

→ moje pravo ograničava tuđu slobodu – ne dopušta im da se prema meni ponašaju kako ih volja

→ kada tvrdimo da netko na nešto ima **pravo**, tvrdimo da drugi imaju **dužnost** ponašati se tako da ne krše pravo te osobe

DUŽNOST – ono što se ne smije propustiti učiniti (razlikujemo je od zabrane – ono što se ne smije učiniti).

→ ako postoji više dužnosti one mogu biti sukobljene → tada postupamo prema onoj koja je važnija u toj situaciji



PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Za što koristimo izraz “moralno dobro”, a za što izraz “moralno ispravno”?
2. Kakva su to intrinzična a kakva su instrumentalna dobra?
3. Što je to načelo jednakosti?
4. Koje vrste pravednosti razlikuje Aristotel?
5. Što je to paternalizam?
6. U čemu je razlika između “slobode od” i “slobode za”?
7. Može li postupak koji nije rezultat slobodne volje biti moralno relevantan?
8. Kako je sloboda povezana s odgovornošću?
9. Ograničava li moje pravo tuđu slobodu?
10. Koja je razlika između dužnosti i zabrane?

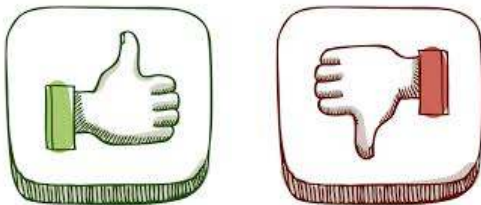
5. ETIČKA ARGUMENTACIJA I ETIČKE TEORIJE

TIPOVI ETIČKIH TEORIJA

Kada nismo sigurni kako bismo trebali postupiti a da taj postupak bude moralno prihvatljiv suočeni smo s MORALNOM DILEMOM.



Karakteristika moralnih dilema je da osoba koja mora odlučiti hoće li ili neće nešto učiniti može naći razloge i **za** i **protiv** nekog postupka.

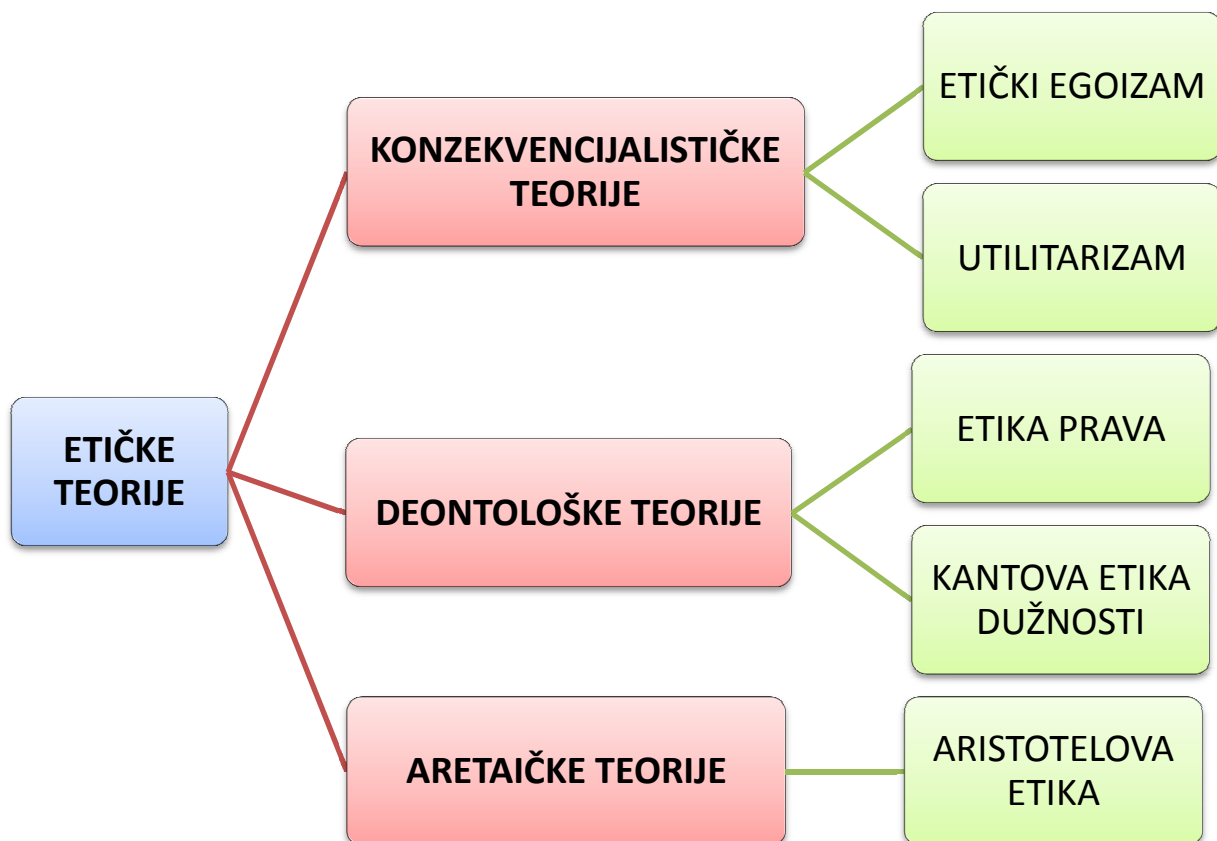


Postoji cijeli niz **moralnih problema** poput pobačaja, eutanazije ili kloniranja o kojima se stalno vode javne rasprave.



Jedna je od temeljnih zadaća etike kao filozofije morala oblikovati načela pomoću kojih se mogu donositi moralni sudovi i rješavati moralne dileme i problemi → oblikovanjem takvih načela bavi se **NORMATIVNA ETIKA**.

Različite etičke teorije predlažu različite poglede na to što bismo trebali uzeti u obzir pri donošenju moralnih sudova.



KONZEKVENCIJALISTIČKE TEORIJE

- naziv je izveden iz latinske riječi *consequentia* što znači *posljedica*
- neki postupak nije samo po sebi ispravan ni neispravan nego moralna ispravnost postupka ovisi o njegovim posljedicama
- u situacijama kada je moguće postupiti na više načina, treba odabrati onaj postupak čije će posljedice biti bolje
- u takav tip teorija se ubraja ETIČKI EGOIZAM i UTILITARIZAM

UTILITARIZAM – jedna od najutjecajnijih etičkih teorija u posljednjih stotinjak godina

- predstavnici: Jeremy Bentham i John Stuart Mill
 - temelj utilitarističke etike je načelo najveće korisnosti ili **najveće moguće sreće** koje glasi: *najveća moguća sreća najvećeg broja ljudi*
- što to znači?

Kada trebamo odlučiti kako postupiti trebamo odabrati onaj postupak koji će u najvećoj mogućoj mjeri povećati sreću ili dobrobit najvećeg broja ljudi. Tim bi se načelom trebali voditi ne samo pojedinci pri donošenju moralnih odluka nego i vlast pri donošenju političkih odluka. Onaj koji odlučuje nema na umu samo vlastitu sreću već i sreću svih onih na koje njegov postupak može utjecati.

NEDOSTACI UTILITARIZMA:

- gleda isključivo posljedice nekog postupka, a ne i sam postupak (npr. možda ste do pozitivne posljedice došli laganjem → znači li to da je laganje u redu?)
- ne možemo predvidjeti niti kontrolirati posljedice svoga djelovanja

DEONTOLOŠKE TEORIJE

- naziv dolazi od grčke riječi *deon*, što znači *ono što obvezuje*, odnosno *dužnost*
- moralna ispravnost nekog postupka ne ovisi o njegovim posljedicama, nego prvenstveno o **motivima**
- mi bismo trebali postupati moralno ispravno ne zato što ćemo time polučiti nešto dobro, već zato što imamo **dužnost** ili obavezu da tako postupimo
- u takav tip teorija ubraja se ETIKA PRAVA i KANTOVA ETIKA DUŽNOSTI

ETIKA PRAVA - John Locke (1632. – 1704.) - tri urođena ljudska prava: **pravo na život, pravo na slobodu i pravo na imetak (privatno vlasništvo)**



Iz **moralnog prava** jedne osobe slijede **moralne obaveze** drugih osoba → prema drugim osobama moramo postupati tako da ne ugrožavamo njihova prava

→ nedostatak – govori samo o stvarima koje se ne smiju učiniti, ali ne i o onima koje se trebaju, odnosno moraju učiniti

ETIKA DUŽNOSTI - Immanuel Kant – samo postupci učinjeni iz dužnosti mogu biti moralno ispravni

Postupci koji nisu učinjeni iz dužnosti nego su motivirani našim emocijama ili naklonostima (iz nagnuća) ne zaslužuju naše divljenje (npr. majka koja spasi vlastito dijete)

→ svoje moralno načelo, načelo ispravnog moralnog postupanja, Kant naziva **KATEGORIČKIM IMPERATIVOM**

- imperativ – predstavlja zapovijed našeg uma da postupimo na određeni način
- kategorički – zato što je bezuvjetan, odnosno zato što treba biti izvršen posve neovisno o tome kakve bi mogle biti posljedice takva postupka

ARETAIČKE TEORIJE

- naziv dolazi od grčke riječi *areta* što znači *vrlina, krepost, izvrsnost*
- pažnja nije usmjerena na postupke, nego na osobe koje postupaju
- temeljno pitanje nije *Što je to dobar postupak?* nego *Što je to dobar čovjek?*
- ne govore nam *kako trebamo djelovati*, nego *kakvi trebamo biti*
- u takav tip teorija ubraja se Aristotelova teorija

ARISTOTEL –dijeli vrline na **etičke** (hrabrost, umjerenost, darežljivost...) i **dianoetičke** (mudrost, razboritost – nemaju moralni karakter)

- **etičke vrline** su karakterne crte pojedinca, **predstavljaju sredinu** između dvije krajnosti, (npr. hrabrost je vrlina između plašljivosti i neustrašivosti, darežljivost je sredina između škrtosti i rasipnosti.)
- ne čine dobri postupci neku osobu dobrom nego dobra osoba čini dobrim neki postupak

→ problem: može li postupak koji je počinila neka osoba koja nije dobra biti moralno ispravan? (npr. kriminalac nakon puštanja iz zatvora spasi ljude iz zapaljenog automobila)



PITANJA ZA PONAVLJANJE

1. Što su to konzekvencijalističke etike?
2. Što su to deontološke etike?
3. Što su to aretaičke etike?
4. Koje vrste vrlina razlikuje Aristotel?
5. Što je to utilitarizam? Koji su nedostaci utilitarizma?
6. Koja su urođena ljudska prava po Johnu Lockeu?
7. Koji su nedostaci etike prava?
8. Što je etika dužnosti?
9. Što je, za Kanta, kategorički imperativ?